

3. Иллерицкая Н. В. Становление советской историографической традиции: наука, не обретшая лица // Советская историография / под общ. ред. акад. Ю. Н. Афанасьева. Москва: Рос. гос. гуманитарный ун-т, 1996. С. 162–187.

4. Портнов А. Історії істориків. Обличчя й образи української історіографії ХХ століття. Київ : Критика, 2011. 236 с.

УДК 130.2Брюкнер

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-97>

Горб Є. С.

ORCID: 0000-0002-9782-9194

запрошений дослідник Французького центру досліджень

у гуманітарних і соціальних науках (CEFRES),

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії

за спеціальністю 034 Культурологія

Маріупольський державний університет

м. Київ, Україна

СХОДОЗНАВЧІ МОТИВИ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ СТУДІЯХ А. БРЮКНЕРА

Ключові слова: діалог культур, дихотомія “Схід – Захід”, культура фронтиру, юдаїка, Александер Брюкнер.

Постать та науковий доробок польсько-німецького історика культури та славіста Александра Брюкнера (1856–1939) сьогодні мало відомі широкому загалу представників вітчизняної гуманітаристики, хоча вчений був родом з Тернопільщини та підтримував стійкі зв'язки з українською науковою спільнотою протягом усього життя. Мовознавець за освітою та покликанням, А. Брюкнер зробив величезний внесок не тільки у сферу філології та мовознавства, але й відзначився фундаментальними опрацюваннями низки проблем історії культури, історії релігійних течій та вчень, наукознавства тощо. У науковому доробку Александра Брюкнера марно шукати спеціальних праць сходознавчого характеру, проте “східна” проблематика постійно була в дослідженнях ученого, які стосувалися питань міжкультурної взаємодії слов'янських спільнот із представниками інших культур.

Передусім потрібно чітко окреслити розуміння А. Брюкнером концепту “Схід”. Воно кардинально відрізнялося від звичного нам уявлення і мало

подвійний характер. Оскільки в центрі наукових інтересів дослідника була культура польських земель, то Сходом він вважав усе, що розташовувалося на схід від сучасної йому Польщі. Отже, словосполучення “культура Сходу”, за Брюкнером, включало й культури Арабського Сходу, Великого Степу, і зокрема російську культуру, яка хоч і була слов’янською, проте зараховувалася А. Брюкнером до “варварських”, ворожих культур. Водночас учений вживав і традиційне визначення культури Сходу. Польські землі протягом усієї своєї історії, за висновками Александра Брюкнера, були тим умовним фронтиром, що відділяв європейську культуру від культур Сходу.

Брюкнер заглиблювався у сходознавчу проблематику, коли порушив у фундаментальній “Історії польської культури” питання походження арійських племен. У своїх висновках учений керувався мовознавчим методологічним інструментарієм. Зокрема, берлінський професор писав, що на користь Степової (Східної) Європи та Передньої Азії як прабатьківщини аріїв свідчить набір слів арійського походження, які дійшли до наших часів і є спільними для усіх мов цієї групи, – це назви звірів та дерев помірної кліматичної зони, коня як степової тварини, моря, човна тощо. Отже, Брюкнер вказував на причорноморські степи, або Анатолію, як можливу вихідну точку для великої міграції арійських племен [1, s. 10–11].

Ведучи мову про східний вплив на загальні процеси формування національних слов’янських культур, А. Брюкнер констатував пізній початок фіксації східних запозичень, як порівняти з європейською культурою. До того ж слов’яни зазвичай не були знайомі з надбаннями східного світу напряму, а стикалися з ними завдяки грекам-візантійцям. Попереджаючи можливі закиди щодо постійного сусідства слов’ян та кочових племен Великого Степу, Брюкнер знов апеллював до лінгвістичних спостережень, стверджуючи, що назви свійської худоби не були запозичені слов’янами з мов східних кочовиків Середньовіччя, як того можна було очікувати, а мають більш давнє, автохтонне походження [1, s. 182].

Не залишив поза увагою дослідник і актуалізоване напередодні Першої світової війни єврейське питання. У сучасній Брюкнеру славістиці був популярний погляд на єврейську спільноту Європи як на посередників між культурами Заходу і Сходу. Вчений не погоджувався з тезою про те, що в Центральній-Східній Європі євреї виконували роль провідників західної культури. Загалом, Брюкнеру був притаманний стереотипний образ єврейства як бідної, сірої, темної та забобонної маси. Він у своїй збірці нарисів воєнного часу був категоричний щодо визначення євреїв як просто “польських жидів, а не піонерів німецької культури” [3, s. 69–80].

Александр Брюкнер значну увагу приділяв відстежуванню східних мотивів у національній польській літературі. Серед визнаних класиків польської літератури, яким Брюкнер присвятив монографічні праці,

був і автор “Рукопису, знайденого в Сарагосі” – Ян Потоцький. Оцінюючи Потоцького як літератора, Брюкнер зараховував його творчість до жанру популярної в Польщі східної повісті, яка характеризувалася наслідуванням стилістики найкращих зразків літератури мусульманського Сходу. Серед яскравих прикладів східної повісті Брюкнер детально спинявся на “Рукописі, знайденому в Сарагосі”, який порівнював з “Тисячею і однією ніччю”. А. Брюкнер також зосередився на реконструюванні інших мотивів і запозичень у романі Потоцького, намагався встановити коло його джерел, доводячи, що письменник спирався на праці Плінія, Аполлонія, Філострата, був добре знайомий з давньоєврейською філософією тощо. Загалом, Брюкнер вважав “Рукопис, знайдений у Сарагосі” яскравим прикладом діалогічності польської літератури, і ця проблематика (мається на увазі літературний діалог зі Сходом у широкому розумінні), на думку вченого, заслуговує на окреме монографічне дослідження, яке берлінський професор так ніколи і не написав [2, s. 23–44].

У пропонованій публікації ми лише окреслили низку сходознавчих мотивів у науковому доробку Александра Брюкнера, який налічує понад 1800 друкованих позицій. Енциклопедичний, живий розум та небачена працьовитість ученого дали йому змогу залишити помітний слід у багатьох галузях гуманітарного знання, і сходознавство не стало винятком. Брюкнера цікавили такі питання, як лінгвістичні зв'язки Сходу та Заходу, взаємовпливи, що простежувалися в наративах (зокрема казках), звичаях, традиціях та повсякденних практиках, боротьба з традиційним сприйняттям орієнталістських течій у європейській культурі тощо.

Література:

1. Brückner A. Dzieje kultury polskiej. Od czasów przedhistorycznych do r. 1506. T. 1. Warszawa : Wydawnictwo J. Przeworskiego, 1939. IX, [3], 661 s.
2. Brückner A. Jana hr. Potockiego prace i zasługi naukowe. Warszawa : Gebethner i Wolff; Kraków: G. Gebethner, 1911. [4], 123, [1], X s.
3. Brückner A. Słowianie i wojna. Uwagi na czasie. Kraków : Nakładem Centralnego Biura Wydawnictw Naczelnego Komitetu Narodowego. Drukarnia Narodowa, 1918. 156 s.